

Recenzja

w postępowaniu ws nadania stopnia doktora habilitowanego

panu dr. Szymonowi Piotrowi Kubiakowi

Pan Piotr Szymon Kubiak uzyskał stopień naukowy doktora nauk humanistycznych w zakresie historii sztuki w 2009 r. na podstawie rozprawy *Architektura i urbanistyka Poznania 1919-1939*, obronionej na Uniwersytecie Adama Mickiewicza w Poznaniu.

Ukończył tamże studia magisterskie na kierunku historia sztuki w 2003 r. Od 2010 r. pracował w Muzeum Narodowym w Szczecinie, przechodząc kolejne etapy awansu w strukturze muzeum (od asystenta do kustosza i kierownika projektów). Od 2011 r. pracował także na stanowisku adiunkta w Akademii Sztuki w Szczecinie, w 2023/2024 wykładając gościnnie na Uniwersytecie Artystycznym im. Magdaleny Abakanowicz w Poznaniu. Jest także członkiem Międzynarodowej Rady Muzeów ICOM.

Tym samym spełnia warunki zawarte w Uchwale nr 134/2020/2021 Senatu Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, zgodnie z przepisami zawartymi w art. 178 ust.1-2 oraz art. 219-221 ust. 1-12 Ustawy z dnia 20 lipca 2018 – *Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce* (Dz. U. z 2023 poz. 742) w/s wszczęcia postępowania o nadanie stopnia doktora habilitowanego.

Podstawową pozycją przedstawioną w niniejszym postępowaniu habilitacyjnym jest publikacja: *Macierz. Szczecińskie muzea i sztuka dla Nowego Pomorza 1910-1945* licząca 270 s. polskiego tekstu, 113 ilustracji-fotografii, 8 s. streszczenia w jęz. ang. (s.272-278), zestawienie autorów i źródeł fotografii (s.279), bibliografię (s. 279-295) bez wyodrębnienia źródeł i opracowań, indeks nazwisk historycznych (s.296-298) oraz spis treści (s.299). Wydawcą publikacji jest Muzeum Narodowe w Szczecinie.

Szymon Piotr Kubiak w „Autoreferacie” w punkcie o istotnej swojej aktywności naukowej wskazuje także na publikację *Daleko od Moskwy. Gérard Singer i sztuka zaangażowana*, wydaną w 2015 r. w Muzeum Narodowym w Szczecinie w cyklu opracowań interesujących obiektów znajdujących się w zbiorach muzeum. Publikacja ta miała także zmodyfikowaną edycję w jęz. francuskim w 2019 r. pod red. Mathilde Arnoux wydaną przez Niemieckie Centrum Historii Sztuki, Editions de la Maison des sciences de l'homme w Paryżu.

Poza tym autor w wykazie osiągnięć naukowych, których lektura dostępna jest recenzentowi wskazuje książkę *Modernizm zapoznany. Architektura Poznania 1919-1939*, wyd. 2014 (będącą uzupełnioną wersją pracy doktorskiej), a także publikację *Else Mögelin. Bauhaus i duchowość na Pomorzu*, wyd. 2024, oraz 20 innych tekstów (artykułów) różnego rodzaju opublikowanych po doktoracie.

W zakresie muzealnictwa i muzeologii warto zwrócić uwagę na dorobek kuratorski – organizację lub współorganizację 24 wystaw oraz liczne teksty o charakterze krytycznym wykazane w „Wykazie załączniku osiągnięć naukowych albo artystycznych ...”.

Przedstawiony w ten sposób główny zespół zagadnień - wynik dokonań badawczych Autora dowodzi zainteresowań i poszukiwań w obszarze historii kultury – w tym w zakresie historii sztuki, muzealnictwa i muzeologii, które nie były w Polsce zbyt często podejmowane i rzadko publikowane jako pozycje książkowe. Autor uważa tego typu badania za dokonywane z „transgranicznej perspektywy”, co jest obrazowym określeniem. Istotnie zmiana granic, a zarazem zmiany polityczne, ideologiczne, religijne, społeczne i gospodarcze, które były wynikiem wojen, konfliktów i podziałów w wieku XIX i XX w Europie Środkowej, czyli w czasie ponad dwuwiekowej historii kształtowania się państwowości, tożsamości, a co za tym idzie – języka, tradycji kultury i codziennych form życia – nie mają w polskiej literaturze wielu opracowań wykorzystujących dogłębnie i etycznie istniejące źródła. Dlatego na samym wstępie recenzji należy podkreślić, że podjęcie tych zagadnień stanowi ważny, ambitny i ciekawy projekt. Niewątpliwie jednak jest to zadanie trudne i wymagające bardzo rozległej perspektywy.

Omawiana publikacja pt. *Macierz...* składa się z wprowadzenia, dalej ośmiu rozdziałów i zakończenia, w treści niemal każdego znaleźć można ślad tytułowej „macierzy” – „Matki Ziemi” – pojęcia, które w tradycji języka niemieckiego miało swoje szczególne odzwierciedlenie w słowo „Heimat” (nie zaś – jak można by sądzić „Mutterland”) i tu zresztą powstaje pierwsze pytanie dotyczące terminów i pojęć używanych w całej książce. Zatem na początku recenzji kilka uwag dotyczących pojęć.

Po słowie „Macierz” - w drugiej części tytułu książki znajdujemy określenie „Nowy Pomorzanin”, co odnosi się, jak można sądzić z lektury, do Riezlerowskiej koncepcji mieszkańca „Pomorza” – i tu pojawia się pewien problem owej „nowości”. Określenie

„Pomorze”, jak przyjmują badacze – pochodzi z języków słowiańskich i zwyczajowo określano nim tereny sięgające morza, odpowiednik łaciński *Pomerania*. Użycie tych określeń było wielokrotnie analizowane (por. *Monumenta Poloniae Historica*, wyd. A. Bielowski, Lwów 1872, t. II, s. 72) i ma bogatą literaturę. Kim zatem w świetle rozważań Autora publikacji jest ów „Nowy Pomorzanin”? Jednoznacznej odpowiedzi na to pytanie nie mogłam znaleźć w treści książki. Czy chodzi autorowi o niemieckojęzycznych organizatorów życia artystycznego, historyków, archeologów, artystów, animatorów kultury i teoretyków zajmujących się regionem w 2 połowie XIX w. i w 1. poł. XX w., którym poświęcona jest znaczna część rozważań? Czy też o współczesnych nam mieszkańców, najczęściej „nowo” przybyłych na Ziemię Zachodnie po 1945 r., których działalność opisana jest w zakończeniu pt. „Powrót do macierzy”? A może dotyczy to tych, którzy po 1945 r. opuścili ten rejon?

Zasadnicze rozważania autor rozpoczyna od wprowadzenia pt. *Muzeum w przestrzeni, przestrzeń w muzeum i kilka terminów* i kontynuuje w kolejnych rozdziałach: 1. *Matka Ziemia*, 2. *Werkbund, ekspresjonizm, i „kultura gustu” na peryferii*, 3. *Wystawa rzemiosła artystycznego i spór o pamiątki*, 4. *Nowoczesna szkoła Sztuk Użytkowych*, 5. *Ekspozycyjna synteza sztuk*, 6. *Przedmurze cywilizacji*, 7. *Muzealna konkwesta*, 8. *Koncepcja sztuki pomorskiej* - po zakończeniu zatytułowane *Powrót do Macierzy*. Teksty stanowią interesujący opis koncepcji muzealnych i muzeologicznych, rozwijanych w Szczecinie i na Pomorzu od 2 poł. XIX w. . Wędrujemy w trakcie tej lektury przez kolejne etapy tworzenia kolekcji i formowania Städtische Museum - Muzeum Miejskiego w Szczecinie (zał. 1878) oraz drugiej instytucji Pommersches Landesmuseum – Pomorskiego Muzeum Krajowego (czy jakbyśmy raczej dzisiaj powiedzieli – Regionalnego). Dowiadujemy się jakie programy i metody badań i ekspozycji stosowali kolejni twórcy i reformatorzy szczecińskiego muzealnictwa i jakie były związki tego procesu ze szkolnictwem artystycznym. Autor omawiając działalność kolejnych dyrektorów i kustoszy, przedstawia główne metody interpretacji i koncepcje kulturowej tożsamości regionu inspirowane archeologią, etnologią, działalnością artystów, ale też nurtami aktualnej polityki. Rozpoczyna od modeli ludoznawczych (szeroki zakres Volkizmu) po teorie funkcji ochronnych, kontynuuje omawiając zastosowania wątków psychologii i psychoanalizy, odtwarzanie rzemiosł i specjalizacji lokalnych, ich adaptację w sztuce współczesnej, aż po tworzenie nowych modeli edukacji i szkolnictwa. W rozdz. 6 pt. *Przedmurze cywilizacji* i w rozdz. 7 *Muzealna*

konkwista znajdujemy opis, jak te kolejne założenia ideologiczne i badawcze przekształcano w formę zajęć edukacyjnych w muzeach i realizację tworzonej ekspozycji muzealnej, spełniając przy tym wymogi aktualnej polityki, w tym nazizmu, a jednocześnie polityki konkurencji z innym „sąsiadującymi” narodami i grupami ludności, w tym z odradzającą się tradycją polską i słowiańską. Politycznie sterowany wernakularyzm i zakłamywanie historii przypominane są przez autora w różnych kontekstach i na różnych przykładach.

Summa tych obserwacji prowadzi do sformułowania *Koncepcji sztuki pomorskiej* opisanej w rozdziale 8. Autor przywołuje zarówno klucze gnostyczne stosowane w tym środowisku, odwołania do literatury niemieckiej, jak i konkretne rzemiosła i zawody charakterystyczne dla regionu (rybołówstwo), które splecione z prehistorią miały oddawać wyjątkowość lokalną i wpływać na sposób planowania miasta (Szczecin).

W wielu fragmentach wypowiedzi, jak i w licznych przypisach (617 przypisów na 270 stronach tekstu) – autor odnosi się do przemian, jakie w tym okresie (od poł. XIX do poł. XX w.) zachodziły w muzealnictwie europejskim, w tym do tworzenia nurtów i tendencji zarówno skoncentrowanych na poszukiwaniu „narodowych” (muzea narodowe) oraz regionalnych (muzea krajowe, landowe, regionalne) form ekspozycji, a także modeli ochrony zabytków, podejścia do dziedzictwa i jego opisu. Tym bardziej, że wielu muzealników tworzących kontekst pomorski i szczeciński przybyło z innych ośrodków (Wiedeń, Monachium, Berlin).

Tu zarysowuje się jednak pewien brak omawianej publikacji. Gdyby Autor poprzedził swoje wywody naszkicowaniem uporządkowanej panoramy rozwoju XIX. i XX. wiecznych teorii muzealnych i muzeologicznych w Europie Środkowej (zwłaszcza wiedeńskich koncepcji muzeum historii sztuki i kultur starożytnych), we Francji (porewolucyjna idea centralnego muzeum sztuk), Wielkiej Brytanii czy w powstających wówczas wielu muzeach w obszarach kolonialnych – przedstawione w „Macierzy” działania pruskie, niemieckie, lokalne pomorskie, a w zakończeniu także powojenne – polskie – byłyby dużo bardziej czytelne i osadzone w kontekście wielkiej muzealizacji różnych regionów Europy. Tego właśnie kontekstu – najbardziej brakuje. Trzeba pamiętać, że w XIX i 1 poł. XX w. powstało wiele opisów i pokazów „specjalizacji” regionalnych zarówno lokalnie na ziemiach w granicach Polski (Podhale, Śląsk, Podlasie, Kresy), jak w Czechach, na Morawach, w krajach niemieckich (odrębność np. Bawarii, Szwabii, Saksonii), także podzielonej na regiony - Austrii, Szwajcarii,

Italii, Hiszpanii itd. – jak i wielkich narodowych koncepcji historii natury i kultury – odzwierciedlonych w modelach kolekcjonerskich, galerii, muzeów i rezydencji. W tym zróżnicowanym i szerokim kontekście – muzea szczecińskie wypadłyby z pewnością bardzo interesująco. Podobny brak jest także zauważalny w odniesieniu do okresu po 1945. Dla przykładu: w zakończeniu pt. *Powrót do macierzy* - nazwisko Stanisława Lorentza (w *Indeksie nazwisk historycznych* podana jest błędna strona – 262, zamiast 261), którego koncepcyjny wkład w ukształtowanie muzealnictwa polskiego w nowych granicach Polski miał istotne znaczenie, pojawia się tylko raz i to wcale nie w odniesieniu do nowych założeń „Powrotu do macierzy”. Także tutaj warto byłoby przedstawić szerszy horyzont przemian, które dokonywały się w innych muzeach na tzw. Ziemiach Odzyskanych. Nie zauważyłam także w książce informacji nt. tej części antycznej kolekcji zbiorów szczecińskich, które znalazły się po II wojnie światowej zdeponowane w Muzeum Narodowym w Warszawie (zwrócone w 1994 r. i wspomniane na stronach [www Muzeum Narodowego w Szczecinie](http://www.muzeum.szczecin.pl): [Kolekcja antyczna - Muzeum Narodowe w Szczecinie](#)).

Podobny niedosyt można mieć także, gdy opracowanie kończy się w latach 70. XX w. – przypomnieniem wystawy Henriego Moore’a pokazywanej w wielu muzeach w Europie, w tym w muzeum w Szczecinie. Warto byłoby uzasadnić, dlaczego akurat sztuka tego brytyjskiego rzeźbiarza zafascynowanego pojęciem archetypu znalazła się właśnie w Szczecinie. Także, gdy nieco wcześniej w *Zakończeniu* czytamy interpretację wielu relacji prasowych, które ukazywały się w gazetach szczecińskich na temat organizowanych wystaw i symbolicznych przekazów w prezentacjach muzealnych, odczuwalny jest brak odniesienia do przemian w polskim muzealnictwie tego czasu, w tym np. dotyczących kwestii posiadania przez Muzeum Narodowe w Warszawie kolekcji historycznych z Pomorza i Śląska.

Warto byłoby dodać do tej konkluzji choćby zarys sytuacji muzealnictwa w tym okresie w Polsce, w NRD, RFN, krajach ościennych, przypominając przy okazji, że pewna grupa wcześniej wzmiankowanych i zaginionych obiektów i kolekcji znalazła się po 1945 r. nie tylko w muzeach na terenie Niemiec Zachodnich (o czym autor pisze), ale także w zasobach Związku Radzieckiego.

Trudno też pominąć zastrzeżenia co do formy redakcyjno-informacyjnej omawianej publikacji. Czasem strony podawane w „Indeksie nazwisk historycznych” nie zgadzają się z ich lokacją po składzie tekstu - przykład Stanisława Lorentza. Do indeksu nie zostały też

włączone nazwiska pracowników Muzeum Narodowego w Szczecinie, którzy jak chociażby Dariusz Kacprzak czy Lech Karwowski, byli autorami tekstów i koncepcji muzealnych. Trudno ocenić, które z postaci miały charakter „historyczny”. Odczuwalny jest brak indeksu miejsc i miejscowości, który pozwalałby na odszukanie informacji o przemieszczeniach zbiorów.

Ocena w/w publikacji jest więc niejednoznaczna. Z jednej strony wysoce pozytywna - autor poruszył wiele mniej znanych lub zapomnianych zagadnień dotyczących kolekcji szczecińskich oraz historii i teorii ich tworzenia, odwołując się do literatury niemieckojęzycznej i ciekawie szkicując obraz rozwoju muzealnictwa Szczecina i Pomorza. Można powiedzieć, że wręcz dokonał restytucji muzealnictwa szczecińskiego 1 poł. XX w.

Z drugiej jednak strony odczuwalny jest brak szerszego kontekstu tych dokonań i przemian, zaś forma publikacji nie spełnia wszystkich norm publikacji naukowych (niepełny indeks osobowy, brak indeksu miejscowości).

Druga z przedstawionych przez Szymona Piotra Kubiaka publikacji: *Daleko od Moskwy. Gérard Singer i sztuka zaangażowana*, należąca jak pisze autor do cyklu monografii dzieł ze zbiorów Muzeum Narodowego w Szczecinie, ma nieco inny charakter.

Punktem wyjścia, a zarazem celem rozprawy jest prezentacja jednego z obrazów z kolekcji Muzeum Narodowego w Szczecinie (pt. *14 lutego 1950 w Nicei*, olej na płótnie, 350 x 440 cm) oraz stworzenie modelowej monografii obiektu, która ukazywałaby metodę przywracania kontekstu historycznego obrazowi pozyskanemu do zbiorów szczecińskich w specyficznych okolicznościach. Malowidło to dość długo (do pocz. XXI w.) w warunkach magazynowych nawinięte na wałek pozostawało poza wzrokiem i zainteresowaniem muzealników. W wyniku rozwinięcia i prezentacji - obiekt ten sprowokował badania historii jego powstania. Autor przedstawia w tej publikacji dzieje relacji między polskimi, radzieckimi i francuskimi artystami oraz działaczami politycznymi propagującymi lewicowe tradycje obecne w europejskiej sztuce od XIX w. uaktywnione w latach 40. i 50. XX w. Pomysł na układ książki był dwojaki. Z jednej strony porządkują tę publikację tytuły poszczególnych rozdziałów ilustracyjnych: *Nowy początek, Nowy człowiek, Nowe przyjaźnie, Nowy Świat* - - jest to 121 reprodukcji autorstwa w przeważającej części polskich artystów. Z drugiej strony tekst porządkowany jest według kolejnych tekstów-rodziałów: *Wprowadzenie, Ojcowie i*

de

matki, Pobratymstwa, Nowa Ziemia Obiecana, Francja z nami, Tysiące kilometrów zamiast zakończenia). Uzupełnienia książkę życiorys z kalendarium działalności Gerarda Singera, Appendix ze spisem ilustracji, krótkie streszczenia (w języku franc. i ang.), bibliografia, źródła prasowe oraz indeks osobowy. Otrzymujemy zbiór informacji i wywodów odnoszących się do przede wszystkim do historii powiązanych z tym obrazem, zarówno w kontekście sztuki francuskiej, jak i polskiej twórczości politycznie lewicowo zaangażowanej. Publikacja jest interesująca i podobnie jak poprzednio omawiana pozycja przypomina i układa w wystawowy scenariusz działania artystyczne i polityczne w Polsce lata 40. i 50. XX w., sytuując tym samym Szczecin na mapie wydarzeń artystycznych.

Trzecia zgłoszona przez Szymona Kubiaka publikacja - to niewielka, dwujęzyczna (w jęz. polskim i niemieckim) książka - katalog pt. *Else Mögelin. Bauhaus i duchowość na Pomorzu*, ze wstępem Dariusza Kacprzaka, przygotowana w związku z wystawą artystki pokazywaną w muzeum szczecińskim. Interesująca i przywracająca pamięć o jednej z najciekawszych postaci działających w Szczecinie, absolwentce Bauhausu, której prace (tkaniny, ceramika, malarstwo, rysunki) dopiero po wielu latach „powróciły” do miasta, z którym była związana od lat 20. XX w. Szymon Kubiak opisał zresztą już wcześniej przybycie Else Mögelin do Szczecina i wkład jej działalności w rozwój sztuki na Pomorzu i współpracę z innymi twórcami w rozdziale pt. *Koncepcja sztuki pomorskiej* w omawianej powyżej książce *Macierz...*

Pozostałe teksty udostępnione recenzentom ukazują obszar zainteresowań autora przede wszystkim środowiskiem artystycznym i historią kultury Szczecina, sztuką niemiecką, rosyjską i radziecką, zwłaszcza w okresie 1 poł. XX w., środowiskami artystów francuskich, zwłaszcza tych, które miały wpływ na życie artystyczne Europy Środkowej w XX w. oraz środowiskiem twórców i muzealników polskich, którzy musieli adoptować się do zmian po 1945 r. i szukać motywacji i kontynuacji (a czasem zaprzeczenia) zjawisk, które zastali na tzw. Ziemiach Zachodnich.

W ocenie dorobku badawczego Szymona Piotra Kubiaka - warto zaznaczyć, że podjęcie takich tematów jak wyżej wymienione wymagało wielu badań źródłowych, wypracowania własnego punktu widzenia, umiejętności oceny i oddzielenia wartości artystycznych od politycznych. Wiele wątków poruszanych w opracowaniach, zwłaszcza w książce *Macierz* wskazuje także na to, że autor wypracował indywidualny sposób analizy i posiada ciekawą

umiejętność poszukiwania analogii i oceny zjawisk. Niekiedy prowadzone wywody bywają trudne w pierwszej chwili do zrozumienia, odwołują się bowiem do zjawisk i zagadnień prawie nieobecnych do tej pory w polskiej literaturze na temat sztuki niemieckiej np. obszaru Pomorza, ale umiejętne odniesienia do tekstów (bibliografia) pozwalają zainteresowanemu czytelnikowi odnaleźć poszukiwane wątki.

Ze względu na brak danych naukometrycznych trudno ocenić wkład autorskich opracowań w rozwój badań nad w/w zagadnieniami.

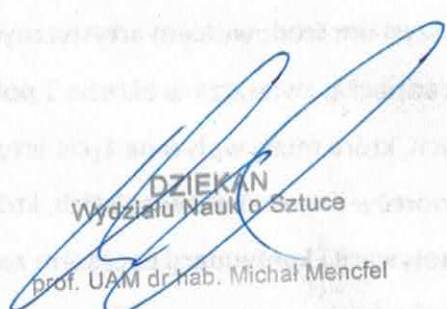
Konkluzja

Mimo wyrażonych powyżej zastrzeżeń co do braku ogólniejszego kontekstu rozwoju muzealnictwa europejskiego, na którego tle muzea Szczecińskie zyskały by odrębną, ciekawą pozycję, oraz mimo pewnych braków edycyjnych książki pt. *Macierz. Szczecińskie muzea i sztuka dla Nowego Pomorzanina 1910-1945*, uważam, że dorobek badawczy pana dr Szymona Piotra Kubiaka, na który składają się przedstawione publikacje, przebieg Jego pracy w muzeum i na uczelni, organizacja wystaw, uczestnictwo w projektach badawczych i działalność edukacyjna, spełnia wymogi niezbędne do uzyskania tytułu doktora habilitowanego w dziedzinie nauk humanistycznych w dyscyplinie nauki o sztuce.

Warszawa 3 marca 2025

Prof. ASP dr hab. Dorota Folga Januszevska

DZIEKAN
Wydziału Nauk o Sztuce

prof. UAM dr hab. Michał Mencfel